

Yeni Dini Hareketler Konusunda Türkiye'deki Literatür

Süleyman TURAN*

Özet

Yeni Dini Hareketler (YDH'ler), ortaya çıkmaya başladıkları 1950'li yıllardan itibaren yükselen bir ivmeyle çeşitli şekillerde varlık göstermektedir. Hareketlere yönelik giderek artan ilgi başta ABD'de olmak üzere, dünya genelinde çeşitli topluluklar oluşturmuştur. Bu topluluklar bağlı oldukları hareketler temelinde toplu intihara varacak kadar radikalleşebilen türlü faaliyetler gerçekleştirmiştir. Yaşanan bu gelişmeler, hareketlere yönelik akademi çalışmalarını da etkiler. Böylece ortaya çıkan literatürün tanınması yapılacak diğer çalışmalara ışık tutacağından bu çalışmada yeni dini hareketler literatürü üzerine yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda önce YDH araştırmalarında yaşanan metodolojik problemlere değinilecek, ardından da hem Batı'da hem de Türkiye'de YDH'ler üzerine yapılan çalışmalar ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Dini Hareketler, Din, Hareket, Türkiye

Abstract

New Religious Movements (NRMs) have been emerging in various forms with increasing momentum since their emergence in the 1950s. Growing interest in the movements has led to the formation of various communities around the world, particularly in the USA. These communities have carried out various activities on the basis of the movements they are affiliated with, which can be as radicalized as mass suicide. These developments have also affected academic studies on movements. Thus, this study focuses on the literature on new religious movements, as recognizing the emerging literature will shed light on other studies to be conducted. In this context, firstly, the methodological problems in the research on NRMs will be discussed, and then the studies on NRMs both in the West and in Turkey will be discussed.

Keywords: New Religious Movements, Religion, Movement, Turkey

* Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Öğretim Üyesi, suleyman.turan@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3731-2986

Giriş

Özellikle geleneksel dinlerin ya da dini kurumların zayıfladığı, teolojik yenilenmeye ihtiyaç duyulan ve sosyo-politik iklimin dini özgürlük ve ifadeyi desteklediği toplumlarda ortaya çıkıp gelişme gösterdikleri anlaşılan yeni dini hareketler, bir yandan sahip oldukları inanç ve algılamalar ve uygulamaya koydukları pratikler, diğer yandan ise ortaya çıkmaya başladıkları andan itibaren vergi, askeri hizmet, halk sağlığı, tıp, eğitim, çocuk bakımı, toprak kullanımı ve maddi kaynaklar hususunda hukuken yerleşik beklentileri karşılama başarısız olmaları nedeniyle çeşitli şekillerde tartışmalara ve hukuki davalara konu olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Söz konusu gündem ve tartışmalara bağlı olarak Batı akademiyasında yeni dini hareketler konusunun 1970'lerin sonu, 1980'lerin başlarında "kült korkusu"yla belirginleşen tartışmaların sonucunda artan bir şekilde ele alınmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Şöyle ki 1950'lerden itibaren dünya genelinde ve özetle ABD'de çok sayıda hareketin ortaya çıkması 1978'de Halkın Tapınağı hareketinin 914 üyesinin trajik toplu intiharlarıyla birleşince Amerika'da bu tür yeni oluşum ve kültlere karşı güçlü bir tepki ortaya çıkmıştır. YDH'lerin çoğu üyesinin sözde sıra dışı davranışları toplumsal uyanışı ve direnişi tetiklemiş; YDH'ler toplumun huzuru ve mutluluğuna karşı yeni bir tehdit oluşturmalarından dolayı dikkate değer bulunmuştur. Bu alanda çalışan araştırmacılara göre YDH'lerin önemi, bu varsayılan tehdidin açığa çıkarılmasıyla ilişkilidir. YDH'lerin anlamını ve önemini ele aldığı çalışmasında sekülerizmin yükseldiği bir çağda demokratik bir toplumun kendi dini azınlıklarını devam ettirmeye zorlamaları nedeniyle YDH'leri anlamlı bulduğunu ifade eden Dawson, pratikte bu tepkinin merkezinde; i) YDH'lerin, takipçilerinin 'beynini yıkadığı' ve ii) bazı YDH'lerin şiddete başvurmasından dolayı bütün YDH'lerin toplumun güvenliği için bir tehdit oluşturduğu korkusu şeklinde iki hususun yer aldığını belirtir.¹ Neticede medyanın olumsuz tutumu ve dini muhalifler ve diğer sekülerlerle birlikte bu tür hareketlere katılan gençlerin ailelerinin organize ettikleri anti-kült hareket, YDH'ler hakkında kamusal itirazlara neden olmuş ve araştırmacıları bu hareketleri incelemeye yönlendirmiştir.

Yeni dini hareketler hakkında yazılan her çalışma, Dawson'un da dikkat çektiği üzere², üstü kapalı olarak onların önemine hükmeder.

¹ Lorne L. Dawson, "Yeni Dini Hareketlerin Anlamı ve Önemi", çev. Mehmet Alıcı, *Nedenleri ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, ed. Süleyman Turan - Faruk Sancar (İstanbul: Okur Akademi, 2018), 50. Yeni dini hareketlerin üye ve katılımcılardan beklentileri ve sonuçta ortaya çıkan istismar dünyası için bk. Süleyman Turan, *Abusionem* (İstanbul: Okur Akademi, 2018).

² Dawson, "Yeni Dini Hareketlerin Anlamı ve Önemi", 47.

Nitekim YDH'ler konusundaki literatüre³ bakıldığında çok çeşitli soruların gündeme getirildiği ve tartışıldığı görülmektedir. Kaldı ki yeni dini hareketler hakkındaki tartışmaların yalnızca akademik çevrelerde sınırlı kalmayıp kamu alanı ve hukuk sahasına da bir şekilde yansıdığını ifade etmek gerekir. Bu doğrultuda yeni dini hareketlerin, araştırmacıları; 1) YDH'lere sosyal ve/veya psikolojik sapmalar olarak bakanlar, 2) hareketleri sosyal veya kültürel organizasyonlar olarak ele alanlar, 3) gerçek dini ifadeler olarak inceleyenler ve 4) sahte inançlar ve/veya hakikat arayışına karıştırılmış şeytani yapılanmalar olarak ilan edenler şeklinde temelde 4 ana gruba ayıracak şekilde tartışma kaynağı olduğu söylenebilir.⁴

Bu çalışmanın kapsam ve sınırları bu tartışmaları ihtiva etmemektedir. Başlıktan da anlaşıldığı üzere biz, yeni dini hareketleri -spesifik hareketler olarak ya da genel, tüm yönleriyle- ele alan literatür üzerinde yoğunlaşacağız. Bu bağlamda öncelikle kısaca yeni dini hareketlerle ilgili araştırmalarda karşılaşılan metodolojik problemlere ve Batı'da YDH'ler konusunda yapılan araştırmalara değinmeye ve bahsi geçen alanda çalışmalarını öne çıkan isimlere temas etmeye çalışacağız. Ardından ülkemizde yeni dini hareketler konusunda kaleme alınan literatür hakkında bilgi vermeye çalışacağız. Böylelikle konuya ilişkin ülkemizde yapılan çalışmalar ve yapılması gerekenlere dair de genel bir perspektif sunmayı amaçlıyoruz.

Metodolojik Problemler

Yehova'nın Şahitleri ve Mormonlar gibi tarihsel köken itibariyle daha eskiye dayanan ve haklarında çalışmalar bulunan çeşitli yeni dini hareketler söz konusu olmasına karşın, YDH'lerle ilgili araştırmaların daha ziyade 1970'lerden itibaren disiplinlerarası bir inceleme alanı olarak geliştiği söylenebilir. Nitekim özellikle son 40 yıldır sosyoloji, psikoloji, dinler tarihi gibi çeşitli disiplinlerden akademisyen ve araştırmacıların yeni dini hareketler sahasına artan bir ilgi gösterdikleri ve hatırı sayılır bir literatürün oluşmasını sağladıkları görülmektedir. Öte yandan yeni dini hareketlere yönelik ilginin araştırmacıları çeşitli meydan okumalarla karşı karşıya bıraktığı da bir vakıadır. Araştırma-

³ Bk. Süleyman Turan, "Yeni Dini Hareketlerle İlgili Türkiye'deki ve Batı'daki Literatür", *Nedenleri ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, ed. Süleyman Turan - Faruk Sancar (İstanbul: Okur Akademi, 2018), 387-459; Ali Rafet Özkan, "Türkiye'de Yeni Dini Hareketlerle İlgili Çalışmalar", *Türkiye'de Dinler Tarihi (Dini, Bugünü ve Geleceği)* (Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yay., 2010), 416-429; İhsan Çapçoğlu, "Yeni Dini Hareketler Bibliyografyası", *Dinin Örgütsel İklimi: Dini Gruplar*, ed. Niyazi Akyüz (Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2007), 159-191.

⁴ John A. Saliba, "Yeni Dini Hareketlere Disipliner Yaklaşımlar", *Nedenleri ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, ed. Süleyman Turan - Faruk Sancar (İstanbul: Okur Akademi, 2018), 81.

cıların yüzleşmek durumunda olduğu temel meydan okumaları birkaç başlık altında şu şekilde sıralamak mümkündür:

Bu meydan okumalardan ilki, yeni dini hareketlerin hızla değişen ve artan sayısı ve çeşitliliği noktasındadır. Eileen Barker, çeşitli kaynaklara atıfla Avrupa'da 2000, ABD'de 1000'nin üzerinde; Japonya'da 800 ile birkaç bin arasında; Amerika, Asya, Afrika ve Pasifik'teki yerli kabileler arasında ise 10.000 civarında yeni dini hareketin bulunduğu dikkat çekmektedir.⁵ YDH'lerin sayısının bu denli fazla olması karşımıza da bir o kadar renkli bir görünüm çıkarmaktadır. Hareketlerin bir kısmının dini kimliklerini ön plana çıkarmaması ya da bir kenara atması, bazısının yarı dinsel, bazısının ise dini bir yönelime sahip inanç ve uygulamalar sergilemesi araştırmacıları zorlamaktadır. YDH kategorisinde yer verilen hareketlerden bir kısmı hakkında gerek kapalı bir görünüm sergilemeleri gerekse üye sayılarının azlığı ya da hali hazırda ortadan kalkmış olmaları dolayısıyla görece hiçbir bilgi bulunmaması araştırmacıların genellemeler yapmasını ya da konu hakkında konuşurken bazı sınırların çizilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu durum bir diğer meydan okuma olarak zikredilebilir. Sosyal hareketler için söz konusu olduğu gibi, YDH'lerin de kendine özgü bir tarzda hızla değişmesi ve buna bağlı olarak hepsi için olmasa da bir çoğuna yönelik tasvir ve analizlerin hızlı bir biçimde eskimesi önemli bir diğer meydan okumadır. Nitekim gelişim evreleri ve özellikleri dikkate alınarak inceleme konusu yapılan ve hakkında geniş bilgi bulunan çok az sayıda hareketten söz edilebilir.

Yeni dini hareketlerin dini araştırmalar, sosyoloji, antropoloji ve tarih gibi alanları ilgilendiren disiplinlerarası bir inceleme alanı olması da araştırmacıları bir meydan okumayla yüzleştirmektedir. Disipliner çeşitlilik, bilim adamlarının araştırma sürecine teorik bir zenginlik kazandıran fakat tutarlı bir bilgi külliyatını birleştirme görevini zorlaştıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine söz konusu disiplinlerin araştırma yöntemleri bakımından da bir meydan okumanın ortaya çıktığı söylenebilir. Yeni dini hareketler konusunda çalışmalar yürüten araştırmacıların çoğunun hiçbir alan tecrübesine sahip olmaması ya da saha çalışması yapmadan teorik bilgiler üzerinden meseleye yaklaşması da bir diğer önemli meydan okumadır. Aynı doğrultuda araştırmacıların bir çoğunun dinlerle ilgili çok az arka plana sahip olmaları da önemli bir eksiklik olarak hatırlatılabilir.⁶

⁵ Eileen Barker, "New Religious Movements: Their Incidence And Significance", *New Religious Movements: Challenge and Response* içinde, eds. Bryan Wilson & Jamie Cresswell (New York: Routledge, 1999), 16.

⁶ Bu ve benzeri problemler için bkz. David G. Bromley, "Methodological Issues in the Study of New ", *Teaching New Religious Movements*, ed. David G. Bromley (Oxford: Oxford University Press, 2007), 65-89.

Batı'daki Literatüre Dair

Daha önce işaret ettiğimiz üzere, yeni dini hareketleri anlamak ve açıklamak üzere Batı'da hatırı sayılır bir literatür bulunmaktadır. YDH'lerle ilgili Batı'daki literatür incelendiğinde araştırmaların önemli bir bölümünün XX. yüzyılın son çeyreğinde ortaya konulduğunu ve yine XXI. yüzyılın ilk on yılında da çalışmaların artarak devam ettiğini söylemek mümkündür. Bu literatür içerisinde yaptıkları çalışmalarla David G. Bromley, Lorne L. Dawson, J. Gordon Melton, James T. Richardson, George D. Chryssides, Peter B. Clarke, Eileen Barker, Irving Hexham, James A. Beckford, James R. Lewis, Marc Galanter, Thomas Robbins ve Dick Anthony gibi bazı isimlerin, alana adeta damga vurduklarını görmekteyiz. Nitekim Bromley'nin *New Religious Movements*, Barker'ın *New Religious Movements: A Practical Introduction*, Dawson'ın *Cults and New Religious Movements: A Reader*, Clarke'ın *Encyclopedia of New Religious Movements*, Lewis'in *The Oxford Handbook of New Religious Movements*, Galanter'ın *Cults and New Religious Movements*, Chryssides'in *Exploring New Religious Movements* ve Melton'ın *The Encyclopedia of American Religions* ile *Encyclopedic Handbook of Cults in America* isimli eserleri bu alanda başvurulan temel referans kaynakları olarak hatırlatılabilir.

Söz konusu genel eserlerin dışında; YDH'leri farklı disiplinler açısından ele alan ve metodolojik meselelere yer veren araştırmalar, sosyo-kültürel, psikolojik ve ekonomik boyutlarıyla ilgili çalışmalar, YDH'lerin lider ve üyeleri üzerine yapılan saha araştırmaları ve Monculuk, Mormonlar, Sayentoloji, Hare Krişna, Ufoculuk, Yehova'nın Şahitleri, Aum Shinrikyo ve Cennetin Kapısı gibi spesifik hareketleri konu edinen yüzlerce kitap ve çeşitli dergilerde yayımlanmış çok sayıda makale bulunmaktadır.⁷ YDH'lere ilişkin en etkili makalelerin *Journal for the Scientific Study of Religion*, *Journal of Contemporary Religion*, *Review of Religious Research*, *Sociology of Religion*, *Social Compass*, *Sociological Analysis* ve YDH'lere tahsis edilmiş bir yayın organı olan *Nova Religio* gibi akademik dergilerde yayımlandıkları söylenebilir.

YDH'ler konusundaki araştırmalarda son yıllarda bir azalmanın varlığından söz edilebilir. Bunda YDH'ler hakkında zengin bir literatürün oluşmuş olması ve ilk ortaya çıktıkları yıllarda dikkatleri cezbeden pratik ve inançların, insanların ve araştırmacıların ilgisini eskisi gibi çekmemesi gibi birtakım faktörlerin etkisinden söz edilebilir. Bununla beraber bir azalma söz konusu ise de yeni araştırma ve çalışmaların

⁷ Bu zengin literatürün bir listesi için bkz. Turan, "Yeni Dini Hareketlerle İlgili Türkiye'deki ve Batı'daki Literatür", 397-459.

varlığının da altını çizmek gerekir. Son yarım yüzyıl incelendiğinde her yıl neredeyse onlarca, hatta yüzlerce yeni dini hareketin ortaya çıktığı ve günümüzde de bu hareketlerin sayısının artmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim ortaya yeni çıkan hareketlere dair kitap, makale ve diğer çalışmaların mevcut literatürü daha zenginleştirdiği görülmektedir. Bir örnek olarak NXIVM hareketine gönderme yapabiliriz. Keith Raniere ve Nancy Salzman tarafından XX. yüzyılın son yıllarında ABD'de ortaya çıkan hareket, Hollywood starlarını ve ABD'nin elit insanlarını hedef alan bir "seks kültü" olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek hareketin üyeleri gerekse gruptan ayrılanların beyanları dikkatleri harekete yöneltmiş ve hem lider hem de üyeler, diğer birçok harekette karşılaşıldığı üzere, kendilerini çeşitli hukuki davaların içinde bulmuştur. Araştırmacılar ve gruptan ayrılan eski üyeler söz konusu oluşuma dair çeşitli çalışmalar kaleme almışlardır. Sarah Edmondson'un *Scarred*, Toni Natalie ve Chet Hardin'in *The Program: Inside the Mind of Keith Raniere and the Rise and Fall of NXIVM*, Sarah Berman'ın *Don't Call it a Cult: The Shocking Story of Keith Raniere* ve Acie Cargill'in *Keith Raniere and the NXIVM Sex Club* adlı çalışması bahsi geçen oluşuma dair önemli eserler arasında yer almaktadır.

Son olarak YDH'lere yönelik mevcut araştırmalar ve literatürün birtakım film ve belgesellere kaynaklık ettiğini de hatırlatmak istiyoruz. Emine Battal, "Yeni Dini Hareketlerle İlgili Film ve Belgeseller"⁸ başlıklı çalışmasında bu konuda okuyucu için güzel bir liste sunmaktadır. YDH'ler konusundaki yapımlarda da, tıpkı literatür gibi, ciddi bir azalma dikkatleri çekse de zaman zaman önemli film ve belgesellerin hazırlandığı görülmektedir. Bu bağlamda 2023 yılında Netflix'te gösterime giren 6 bölümlük "How to Became a Cult Leader"⁹, konuya ilgi duyanların mutlaka izlemesi gereken önemli bir yapımdır. Söz konusu belgeselde tarikat liderlerinin koşulsuz sevgiye, sonsuz bağlılığa ve insanların zihinlerini, bedenlerini ve ruhlarını kontrol etme gücüne ulaşmak için kullandıkları taktikler Cennet'in Kapısı, Branch Davidian ve Aum Shinrikyo gibi bilinen bazı hareketler üzerinden gözler önüne serilmektedir.

Türkiye'deki Literatüre Dair

Türkiye'de faaliyet yürüten yeni dini hareketleri iki kategoride değerlendirmek mümkündür: Birinci kategoride, Türk toplumuna özgü bir

⁸ Emine Battal, "Yeni Dini Hareketlerle İlgili Film ve Belgeseller", *Nedenleri ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, ed. Süleyman Turan - Faruk Sancar (İstanbul: Okur Akademi, 2018), 369-386.

⁹ <https://www.netflix.com/tr/title/81596972>

temeli bulunmamakla birlikte uzantılarına ve faaliyetlerine ülkemizde de rastlanan Batı ve Uzak Doğu kökenli hareketler yer almaktadır. Bu gruba Yehova'nın Şahitleri, Hare Krişna, Moonculuk, Sayentoloji, Branch Davidian, Aum Shinrikyo, Raelyenler ve Transandantal Meditasyon gibi binlerce hareket dahil edilebilir. İkinci grupta ise ülkemiz topraklarında ortaya çıkıp gelişen Dünya Kardeşlik Birliği Mevlana Yüce Vakfı, Mihr Vakfı, Adnan Oktar Grubu ve -her ne kadar kült ya da YDH olarak kimliği tartışılrsa da- FETÖ gibi yapılanmalar karşımıza çıkmaktadır.

Batı ve Uzak Doğu kökenli oluşumların ülkemizdeki tarihsel serüvenleri incelendiğinde Cumhuriyet'in erken dönemlerine kadar geri götürülebilecek birtakım faaliyetlerin varlığından söz edilebilir. Örneğin Yehova'nın Şahitleri'nin ülkemizde düzenli faaliyet yürüten bir oluşum olarak ortaya çıkması 1931 yılına dayandırılmaktadır.¹⁰ Transandantal Meditasyon hareketinin lideri Maharishi'nin ilk kez 1966 yılında Türkiye'ye geldiği, Moon Tarikatı, Hare Krişna, Sathya Sai Baba gibi bazı hareketlerin de XX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren ülkemize yönelik ilgi ve faaliyetlerini artırdıkları bilinmektedir.¹¹ Bir kısmının ismine yer verdiğimiz söz konusu oluşumların Türk insanını, özellikle de Türk gençliğini bir şekilde olumsuz yönde etkilemeye başlamasıyla birlikte ülkemizde YDH'ler konusuna ilginin canlandığı ve akademisyen ve araştırmacıların konuya eğildikleri söylenebilir. Ancak Batı'daki çalışmalara kıyasla Türkiye'deki akademik faaliyetlerin oldukça geriden geldiğinden ve dar bir çerçevede geliştiğinden söz etmek gerekir.

Ülkemizde YDH'ler konusunda yapılmış ilk çalışmalar arasında Ekrem Sarıkçıoğlu tarafından 1986 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan "Sayentoloji Mezhebi Kurucusu ve Öğretisi (I)" başlıklı makaleye atıfta bulunulabilir. Bu makalenin 1987 yılında yayımlanan ikinci kısmından sonra Ali Rafet Özkan'ın 1998 yılında kaleme aldığı "Teosofi ve Yeni Çağ Hareketi" başlıklı makaleye kadar YDH'ler hakkında Türkiye'de tespit edebildiğimiz kadarıyla herhangi bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Aynı yıl Ronald Enroth'un *Tarikatlar ve Yeni Dinler* ile Lorna Aubyn'in *New Age/ Yeni Çağ Akımı* isimli kitapları dilimize çevrilmiştir. 1999 yılında Ahmet Güç'ün *Satanizm: Şeytana Tapınmanın Yeni Adı*, Kenan Çayır'ın

¹⁰ Hakkı Şah Yasdıman, "Yehova'nın Şahitleri", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, eds. Süleyman Turan – Emine Battal (İstanbul: Okur Akademi, 2020), 608.

¹¹ Ülkemizde faaliyet yürüten Batı ve Uzak Doğu kökenli bazı hareketlerin tarihsel serüvenlerine ilişkin bilgi için bkz. Rümeyza Taşkın, "Yeni Dini Hareketlerin Türkiye'deki Tarihsel Serüveni ve Mevcut Literatür Üzerine", *Yeni Dini Hareketler ve Misyonerlik*, ed. Süleyman Turan (Konya: Eğitim Yayınevi, 2022), 221-252.

Yeni Sosyal Hareketler, Ali İhsan Yitik'in "Hare Krishna Hareketi" ve Mehmet Ali Kirman'ın "Batı'da Ortaya Çıkan Yeni Dini Hareketlerin Bazı Özellikleri ve Toplumsal Tabanları" gibi birkaç telif kitap ve makale yayımlanmıştır.

XXI. yüzyılın ilk yıllarından itibaren ise yeni dini hareketler konusundaki çalışmalarda büyük bir artış yaşandığı ve önemli bir bölümü Dinler Tarihçileri ve Din Sosyologları tarafından olmak üzere çok sayıda çalışmanın ortaya konulduğu görülmektedir. Mevcut literatür içerisinde az sayıda da olsa, popüler birtakım hareketleri tanıtan genel bazı çalışmalar söz konusudur. Ali Köse'nin *Milenyum Tarikatları: Batı'da Yeni Dini Akımlar*, Ali Rafet Özkan'ın *Kıyamet Tarikatları: Yeni Dini Hareketler*, Mehmet Aydın'ın *Türkiye'ye Yönelik Batı Kökenli Dini Cereyanlar*, Özlem Uluç'un *Yeni Dini Hareketler*, Nasuh Günay'ın *Türkiye'de Yeniçağ İnançları* ve Ronald Enroth'un dilimize Levent Kınran tarafından çevrilen *Tarikatlar ve Yeni Dinler* isimli çalışması bu kapsamda örnek gösterilebilir. Söz konusu çalışmalarda Osho, Moonculuk, Satanizm, Hare Krishna, Yehova'nın Şahitleri, Sayentoloji, Brahma Kumaris, Transandantal Meditasyon, Sahaja Yoga, Branch Davidian, Cennetin Kapısı gibi çeşitli hareketler tanıtılmaktadır. Nitekim Köse'nin 20, Özkan'ın 20, Aydın'ın 11, Uluç 13, Günay 14 ve Enroth'un 10 harekete yer verdikleri görülmektedir. Kolektif çalışmalar açısından editörlüğü Emine Battal ile birlikte tarafımızdan yapılan *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi'* ne ayrı bir parantez açmak mümkündür. Büyük çoğunluğu Dinler Tarihi anabilim dalından olmak üzere Din Sosyolojisi ve Din Psikolojisi gibi çeşitli alanlardan toplam yüz akademisyen ve araştırmacının katkılarıyla hazırlanan bu kitapta gerek inanç ve uygulamaları gerekse faaliyetleri nedeniyle kaynaklarda yer bulan ve adından söz ettiren toplam 242 hareket hakkında bilgi verilmektedir. Bu çalışma Dinler Tarihi, Mezhepler Tarihi, Sosyoloji, Din Sosyolojisi, Din Psikolojisi vb. alanlarda çalışma yapan ve dünyanın giderek çeşitlenen dini panoramasını anlama çabası içerisinde olan akademisyen, araştırmacı ve öğrencilerin yanı sıra yeni dini hareketler hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isteyen herkes için önemli bir başvuru kaynağı niteliğindedir. Ansiklopedinin, 100'ün üzerinde ek madde ile genişletilmiş baskısı yayına hazırlanmakta olup 2023 yılı sonunda okuyucuyla buluşturulması planlanmaktadır.

Yeni dini hareketlere yönelik genel nitelikli çalışmalar arasında YDH'leri tanımlamaya çalışan; temel özellikleri, farklı disiplinlerin yaklaşımları ve metodolojik meselelere yer veren birtakım araştırmalara da atıfta bulunmak gerekir. Bu bağlamda öne çıkan kitap ve makalelerden bazıları şunlardır: Niyazi Akyüz, "Dinin Örgütsel İklimi: Dini

Gruplar"; Mustafa Alıcı, "Yeni Dinî Hareketlerin Klasik Dinlerden Farkı: Post-Modern Paganizm Geleneksel Dindarlığa Karşı"; Mehmet Ali Kirman, "Yeni Dini Hareketleri Tanımlama Problemi ve Tipolojik Yaklaşımlar" ve "Batı'da Ortaya Çıkan Yeni Dini Hareketlerin Karakteristik Özellikleri"; Ali Rafet Özkan, "Türkiye'de Yeni Dini Hareketlerle İlgili Çalışmalar"; Hesna Serra Aksel, *Yeni Çağ Dini- Ezoterik Gelenegin Popüler Kültüre Dönüşümü*; Vejdi Bilgin, "Çağdaş Bir Fenomen: Yeni Dini Hareketler"; Hüsnü Ezber Bodur, "Dini Organizasyon Tipleri ve Yeni Dini Hareketler" ve "Küreselleşme Bağlamında Batıda Ortaya Çıkan Yeni Dini Hareketler ve Türk Toplumuna Etkileri"; Ekrem Sarıkçıoğlu, "Yeni Dini Akımlar"; Ali İhsan Yitik, "Doğu Kökenli Batılı Akımlar"; Niyazi Akyüz ve İhsan Çapçioğlu, "Dini Gruplar Sosyolojisi ve Yeni Dini Hareketler"; Zehra Bayraktar, "Yeni Dini Hareketlerde İbadet ve Ritüeller"; Elif Doğan, "Türkiye'de New Age hareketi: Şifacı Grupların Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Tabanı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme"; Muhammed Kızılgeçit, *Yeni Dini Hareketlerin Psikolojisi*; Faruk Sancar, "Dini Cemaatlerin Üye Kazanma Stratejileri Beyin Yıkama Olarak Değerlendirilebilir mi? Kullandıkları Teolojik Argümanlar Üzerinden Eleştirel Bir Okuma"; Adem Efe, "Küreselleşme Yeni Dini Hareketler ve İnternet" ve M. Süheyl Ünal, "Yeni Dini Hareketler ve İnternet".

Yukarıda isimlerine yer verdiğimiz Köse, Özkan, Aydın ve Günay'ın yeni dini hareketlerin bir kısmının özelliklerine genel olarak yer veren çalışmalarının dışında spesifik olarak belli bir harekete odaklanan ya da farklı bir perspektiften bir hareketi konu edinen kitap, makale, bildiri ve tez çalışmaları da azımsanamayacak kadar çoktur. Bu kapsamda örnek verilebilecek çalışmalardan bazıları aşağıda sıralanmaktadır:

Mustafa Bıyık, *Küresel Bir Din Projesi Olarak Moonculuk ile Tanrı'nın Çocukları: Tarihçe, Öğreti ve Uygulamalar*; Mehmet Katar, *Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri: Mormonlar*; Ahmet Güç, *Satanizm: Şeytana Tapınmanın Yeni Adı*; Sarkis Paşaoğlu, *Yehova'nın Şahitleri*; Hüsnü Ezber Bodur, "Moonculuk Hareketi ve Türkiye'de Benzer Bir Cemaat Yapılanmasının Sosyolojik Analizi"; Günay Tümer, "Yehova Şahitlerinin Mahiyeti ve Ülkemizde Mer'î Hukuk Karşısındaki Durumu" ve "Yehova Şahitleri Hareketi ve Bir Din Olup Olmadığı"; Ekrem Sarıkçıoğlu, "Sayentoloji Mezhebi Kurucusu ve Öğretisi (I)" ve "Sayentoloji Mezhebi Kurucusu ve Öğretisi (II)"; Hakkı Şah Yasdımın, "Yehova Şahitlerinin Temel Öğretilerine Göre İsa-Mesih", "Yehova Şahitlerinin Kutsal Kitap Anlayışı", "Yehova Şahitleri'nin Teşkilat ve Yapısı Türkiyedeki Faaliyetleri (1)" ve "Yehova Şahitleri'nin Teşkilat ve Yapısı, Türkiye'deki Faaliyetleri (2)"; Ali İhsan Yitik, "Hare Krishna Hareketi"; Süleyman Sayar,

“Türkçe Literatürde Yehova Şahitleri”; Süleyman Turan, “Bedenin Din Namına İstismarı: Tanrı'nın (Yaramaz) Çocukları ve Flörtle Balık Avlama”; Emine Battal, “Sinemormon: Mormonları Filmleri Üzerinden Tanımak”; Ali Gül, “Senkretik Bir Oluşum Olarak Teosofi Cemiyeti ve XX. Yüzyıl Kültürel Yapıları Üzerindeki Etkisi”; Sakine Ak, “Yeni Dini Akımlar Bağlamında Dünya Kardeşlik Birliği Mevlâna Yüce Vakfı Örneği”; Fuat Aydın, “Mormonlar: İsa Mesih'in Son Gün Azizleri'nin Kilisesi”; Ömer Aydın, “Osho Hareketi: Ortaya Çıkışı, Gelişimi, Türkiye'deki Yansımaları, İnanç ve Uygulamaları”; Nurefşan Nur Aytöp, “Modern Kore'deki Yeni Dini Hareketlerden Won Budizmi ve Cheondogyo”; Ramazan Biçer, “Heretik Bir New Age Tarikati: Dünya Kardeşlik Birliği Mevlana Yüce Vakfı”; Melike Sarıkçioğlu, “Sayentoloji Kilisesi'nin İnanç ve Kurtuluş Yolu”; Hacer Çoban, “Transandantal Meditasyon (İçeriği, Amacı, Türkiye'deki Faaliyetleri)”; Yetkin Karaoğlu, “Japon Yeni Dini Hareketi: Omoto”; Enbiye Mahbube Dinler, “Yeni Bir Japon Dini Hareketi: Omoto”; Hilal Doğan, “Batı'da Ortaya Çıkan Yeni Dini Hareketler: Hare Krishna Hareketi”; Nasuh Günay, “Dünya Kardeşlik Grubu (Piramitçiler veya Mevlanacılar)”, “Şeytana Tapmada Modern Yol Satanizm” ve “Yoganın Mahiyeti ve Çeşitleri”; Ramazan Işık, “Mormonluk ve Mormon Kilisesi Üzerine Bir Araştırma” ve “Sayentoloji Kilisesi'nin Tarihçesi ve Öğretileri”; Yasin İpek, “İran ve Osmanlı Coğrafyasında Gelişen Bir Dini Hareket Olarak Babilik- Bahailik ve Günümüz Türkiye'sindeki Faaliyetleri”; Zeynep Kaptan, “Japonya'da Bir Yeni Dini Hareket: Aum Shinrikyo”; Halil İbrahim Şenavcu, “Japon Yeni Dini Hareketlerinde Halk Hekimliği: Sekai Kyusei Kyo Örneği”; Yasin Yılmaz, “Şeytan ve Günümüzde Satanizm”; Dilek Yücel, “Reikin Oluşumu, Gelişimi ve Türkiye'deki Yansımaları”.

Sonuç

Daha önce altını çizdiğimiz üzere her yıl neredeyse onlarca, hatta yüzlerce yeni dini hareket ortaya çıkmaktadır. Bu hareketlerin bir kısmının taraftar sayılarını artırarak büyümelerine karşın taraftar sayılarının azalması, intihar kültürlerinde olduğu üzere toplu intiharlar ve mücadele etmek durumunda oldukları hukuki davalar gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak etkisini kaybeden, yok olma noktasına gelen ya da tarih sahnesinden silinen hareketler de azımsanamayacak kadar çoktur. İster varlığını sürdürsün isterse tarihin tozlu raflarında yerini almış olsun yeni dini hareketlere dair Batı'da ve ülkemizde -dar ya da geniş kapsamlı - hatırı sayılır bir literatürün oluştuğu söylenebilirse de hala hakkında çok az bilgi bulunan ya da hiçbir bilgi sahibi olmadığımız hareketlerin varlığı da dikkat çekicidir. Kapalı bir görünüm sergile-

meleri ya da taraftar sayılarının azlığı nedeniyle haklarında pek fazla bilgi sahibi olmadığımız oluşumlara dair araştırmaların yapılması ve ayrıca hakkında bazı çalışmalar bulunan oluşumların da daha geniş perspektiften ve mümkün olduğu ölçüde tüm boyutlarıyla incelenmesi hem yeni dini hareketlerin anlaşılması hem de söz konusu oluşumların -hepsi olmasa da bazısının- gelecekte ortaya koyabileceği ya da insanları içine çekebileceği tehlikeli eylem ve düşüncelerin önünün alınabilmesi adına oldukça önem arz etmektedir. Nitekim Adnan Oktar grubu hakkında gösterime yeni giren *Kedicik* belgeseli bu önemi bir kez daha gözler önüne sermiştir. Ülkemizde uzantılarına ve faaliyetlerine rastlanan yeni dini hareketler konusunda son dönemde nitelik açısından önemli çok sayıda araştırmanın yapıldığı söylenebilir. Öte yandan editörlüğünü yürüttüğümüz *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi* çalışması esnasında dikkatimizi çeken ve ülkemizde alt yapı çalışmalarını sürdüren ya da sayıca çok az da olsa bazı taraftarları üzerinden yavaş yavaş faaliyetlerine hız veren Falun Dafa, Winner Church, Nova Cana ve Shincheonji gibi bazı hareketlerin varlığının da altını çizmek istiyoruz. Ülkemizde az bilinen bu ve benzeri oluşumlara karşı gerek konuya ilgi duyan araştırmacı ve okuyucuyu bilgilendirmek gerekse Türk halkını bilinçlendirmek için yeni dini hareketler konusundaki akademik araştırmaların artarak devam etmesi gerektiği bir tercih değil, zorunluluk olarak değerlendirilmelidir.

Kaynakça

- Barker, Eileen, "New Religious Movements: Their Incidence And Significance", *New Religious Movements: Challenge and Response* içinde, eds. Bryan Wilson & Jamie Cresswell (New York: Routledge, 1999), 16.
- Battal, Emine, "Yeni Dini Hareketlerle İlgili Film ve Belgeseller", *Nedenleri ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, ed. Süleyman Turan - Faruk Sancar (İstanbul: Okur Akademi, 2018), 369-386.
- Bromley, David G., "Methodological Issues in the Study of New ", *Teaching New Religious Movements*, ed. David G. Bromley (Oxford: Oxford University Press, 2007), 65-89.
- Çapçioğlu, İhsan, "Yeni Dini Hareketler Bibliyografyası", *Dinin Örgütsel İklimi: Dini Gruplar*, ed. Niyazi Akyüz (Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2007), 159-191.
- Dawson, Lorne L., "Yeni Dini Hareketlerin Anlamı ve Önemi", çev. Mehmet Alıcı, *Nedenleri ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, ed. Süleyman Turan - Faruk Sancar (İstanbul: Okur Akademi, 2018), 47-70.

- Özkan, Ali Rafet, "Türkiye'de Yeni Dini Hareketlerle İlgili Çalışmalar", *Türkiye'de Dinler Tarihi (Dünü, Bugünü ve Geleceği)* (Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yay., 2010), 416-429.
- Saliba, John A., "Yeni Dini Hareketlere Disipliner Yaklaşımlar", *Nedenleri ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, ed. Süleyman Turan - Faruk Sancar (İstanbul: Okur Akademi, 2018), 81-106.
- Taşkın, Rümeyza, "Yeni Dini Hareketlerin Türkiye'deki Tarihsel Serüveni ve Mevcut Literatür Üzerine", *Yeni Dini Hareketler ve Misyonerlik*, ed. Süleyman Turan (Konya: Eğitim Yayınevi, 2022), 221-252.
- Turan, Süleyman, "Yeni Dini Hareketlerle İlgili Türkiye'deki ve Batı'daki Literatür", *Nedenleri ve Niçinleriyle Yeni Dini Hareketler*, ed. Süleyman Turan - Faruk Sancar (İstanbul: Okur Akademi, 2018), 387-459.
- Turan, Süleyman, *Abusionem* (İstanbul: Okur Akademi, 2018).
- Yasdıman, Hakkı Şah, "Yehova'nın Şahitleri", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, eds. Süleyman Turan – Emine Battal (İstanbul: Okur Akademi, 2020), 606-610.